

Lleonard i Cèsar «Borges»

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 26-03-2011

Durant un parell d'anys, En Lleonard va estar al servei d'En Cèsar Borja, en tant que enginyer militar. Gairebé se n'ha esborrat la traça, però quan el Mestre esmenta En Cèsar als seus quaderns de notes no li diu "Borgia", tal com hauria de ser, si ho hagués escrit un italià, sinó que l'anomena "Borges", en una de les diverses variants que té aquest cognom en català. Ho va fer per quedar bé? Perquè sabia que En Borja era català? O perquè en coneixia la llengua?

No deixa de ser sorprenent que l'única vegada que En Lleonard anomena En Cèsar Borja als seus escrits, no ho faci amb la grafia italiana de "Borgia", sinó amb la variant catalana "Borges". El text es troba al Còdex L, preservat a l'Institut de França, a París¹. Es tracta, de forma majoritària, de les notes que el Mestre va escriure quan es trobava al servei d'En Cèsar Borja, que va durar fins a l'inici del 1503 i, com assegura En Vecce, "conté, prevalentment, notes d'arquitectura militar i relleus de ciutats i fortaleses fetes per compte del Valentí"². La citació en qüestió fa: "Borges ti farà avere Arquimide del vescou di Padova, e Vitellozzo quello dal Borgo a San Sepolcro"³. O com exposa En Nicholl: "L'únic esment que En Lleonard fa d'En Borja (o Borges, que és com ell ho escriu) es refereix a un manuscrit"⁴: al Còdex L de París, que acabo de citar. La forma Borges és genuïnament catalana. I així ho reconeix el Pare Batllori en tractar del llinatge Borja i d'aquest cognom, el qual "apareix en els documents amb moltes formes ortogràfiques: Borja, Bòria, Borya, Borgia, Búrgia, Borges"⁵.

Atent al detall En José Luis Espejo observa que "el cognom Borja pot tenir múltiples variants: entre elles Bòria, Borgia o Borges. Com veurem al seu moment, En Lleonard da Vinci denominà Cèsar Borja d'aquesta última manera (Borges); per la qual cosa seria conscient de l'origen valencià (i, més remotament, català o aragonès) de dita família"⁶. Però, mirant-t'ho fredament, En Lleonard ja era conscient, com la majoria d'italians de l'època, de la catalanitat dels Borja, pel cap baix des de l'època de Calixt III. Per això, quan aquest va ser elegit Papa, En Benedetto Croce ens comenta que "tot Itàlia s'alçà amb un crit d'indignació: «Un Papa bàrbar i català! Advertiu a quin grau d'abjecció hem arribat nosaltres, els italians. Regnen els catalans i només Déu sap fins a quin punt són insuportables en llur domini»"⁷. I és

just també en aquest moment que En Bernardino d'Aquila posarà en boca del Papa Calixt III uns mots més que reveladors: "Certament és gran la glòria de la nació catalana als nostres dies: el Papa, català; el Rei d'Aragó i Sicília, català; el vicecanceller, català; el capità de l'Església, català i català el general de l'Orde Menor" dels franciscans⁸.

Consegüentment, si tothom a Itàlia sabia que el Papa i els seus fills eren d'una nissaga catalana, tant pel que fa a Calixt III com a Alexandre VI, per què a En Lleonard li calia demostrar-ho d'una forma tan personal i peculiar? I no pas per fer-ne ostentació pública, perquè, molt altrament, el cognom apareix esmentat a les seves notes, que mai no es van editar. O no seria que anomenar-lo a la catalana era quelcom més que una marca de consciència genealògica? ¿No podria ser que escrivint Borges, En Lleonard ens estigués aproximant a una familiaritat especial amb el cognom, amb la llengua dels Borja? Ara mateix no ho sé. Però és evident que si va escriure el que va escriure no podia ser el fruit ni d'un lapsus linguae ni d'un excés de consciència. Havia de ser la conseqüència natural d'una manera de tractar-se. D'una manera de parlar.

Jordi Bilbeny

1 Cf. CARLO VECCE, "Fonti e bibliografia", Leonardo; Salerno Editrice, 2a edició, Roma, 2006, p. 441.

2 Ídem.

3Cf. JEAN PAUL RICHTER, The Literary Works of Leonardo Da Vinci; Phaidon Press, Ltd.; 3a edició, Nova York, 1970, vol. II, p. 354, ref. 1417.

4 Cf. C. VECCE, op. cit., p. 209.

5 MIQUEL BATLLORI, La família Borja; Obra Completa, vol. IV, Biblioteca d'Estudis i Investigacions, núm. 21; Eliseu Climent, Editor; València, 1994, p. 3.

6 JOSÉ LUIS ESPEJO, Leonardo. Los años perdidos; Ediciones El Andén, SL; Barcelona, 2008, p. 75, nota 34.

7 BENEDETTO CROCE, España en la vida italiana del Renacimiento; traducció de Francisco González Ríos, Editorial Renacimiento, Sevilla, 2007, p. 63-64.

8 BERNARDINUS AQUILANUS, Chronica Fratrum Minorum Observantiae; edició de Fr. Leonardus Lemmens, Fragmenta Franciscana-2, Typis Sallustianis, Roma, 1902, p. 86-87.